

УДК 364.22(477)

Євдокимова В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМИ ВИМІРУ ТА ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено особливостям виміру та подолання бідності як соціально-економічного явища в умовах зародження демократичного суспільства. У дослідженні наводяться національні та міжнародні лінії її оцінки в Україні. Обґрунтовується необхідність здійснення державою комплексу соціально-економічних заходів, спрямованих на формування середнього класу як основного і потужного механізму вирівнювання доходної диференціації населення та забезпечення соціальної стабільності.

Здатність держави забезпечити стабільно позитивні тенденції соціально-економічного рівня суспільства вважають запорукою успішного роз-

витку країни, оскільки ця здатність гарантує справедливий ефективний розвиток, сприяє освіті громадян, стимулює прогрес і допомагає

подоланню складних соціально-економічних та наукових проблем. На сучасному етапі від формування науково обґрунтованої державної політики та можливостей мінімізації бідності значною мірою залежатиме добробут суспільства. У цьому контексті Україна повинна послідовно орієнтуватися на економічну стабільність, економічний розвиток [5].

Соціально-економічні процеси формування багатоукладної ринкової економіки вплинули на рівень життя населення України, що своєю чергою вимагає від держави розробки ефективних і цільових програм соціальної допомоги відповідним верствам населення, упорядкування процесів «тіньової» й несправедливої диференціації доходів населення, усвідомлення потенціалу соціальної напруги, накопиченої у суспільстві. Для розв'язання цих завдань органам влади необхідна об'єктивна всебічна наукова оцінка поширеності бідності в сучасному українському суспільстві.

Як справедливо відзначає Ю. Сурмін, бідність в Україні має масовий застарілий характер, який слід розглядати як такий, що традиційно межує зі злиднями, які вразили суттєвий шар базового соціального прошарку суспільства - середній клас, - розкрадаючи його інтелектуальний та професійно-кваліфікаційний потенціал. Бідність в Україні вирізняється освіченістю і формується внаслідок порушення соціально-економічних прав людей [15].

У класичній науці дослідження проблеми бідності знайшло своє відбиття в працях таких видатних соціологів XVII - початку XIX ст., як А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус. Вони вважали, що бідність - наслідок індустріального розвитку, якого неможливо уникнути, і розглядали її крізь призму теорії Ч. Дарвіна про виживання сильніших.

Передусім слід звернути увагу на погляди представника англійської економічної та соціальної думки Адама Сміта, який дотримувався ліберальних принципів соціальної політики, що є необхідним атрибутом для розвитку інновацій в умовах конкурентного ринку.

Формування лібералізму пов'язане з модернізацією суспільства, з розвитком економіки, прогресом науки, секуляризацією культури, внаслідок чого змінюється суспільне світосприйняття. З одного боку, лібералізм - це спроба зрозуміти і пояснити суспільство, з другого - змінити його. Головна ідея лібералізму - захистити за допомогою права (юридичної системи законів) індивідуальну свободу, надати людині максимальні шанси для самореалізації та уникнути при цьому будь-якого насильства. Так, А. Сміт вважав, що доходи населення

зростатимуть зі зростанням національного багатства і справедливою винагородою за працю [13].

Істотно збагатив предмет дослідження англійський соціолог Г. Спенсер (1820-1903). В традиціях позитивістської соціології Спенсер вважав, що якість життя членів суспільства залежить від «усередненого рівня» розвитку народу і людська цивілізація в цілому розвивається по висхідній лінії, але окремо взяті суспільства (як і підвиди в органічній природі) можуть не тільки прогресувати, а й деградувати. На думку Спенсера, людство може піти прямо, тільки вичерпавши всі можливі шляхи. При визначенні етапу соціального розвитку конкретного суспільства Спенсер використовує два критерії: рівень еволюційної складності і масштабістність структурно-функціональних систем, за якими він відносить суспільство до певної системи складності, - просте, складне, подвійної, потрійної складності і т. д. [16].

Представники іншого напрямку, егалітаристи, відстоювали соціальну загальну рівність як принцип організації суспільного життя. Саме у працях К. Маркса та Ф. Енгельса були сформульовані теоретико-методологічні передумови вивчення бідності крізь призму соціальної стратифікації [11].

Були сформульовані та широко використовуються концепції абсолютної (Ч. Бут, С. Ровентрі), відносної (П. Таунсенд, Т. Маршалл, Т. Заславська), об'єктивної та суб'єктивної, тимчасової, застійної та прихованої бідності. Сучасні дослідження бідності є темою праць відомих науковців, таких як Ю. Сурмін, Е. Лібанова, Т. Заславська. Суть їхніх досліджень полягає у визначенні безпосередніх причин бідності, критеріїв її вимірювання у країнах пострадянського простору.

Виходячи з вищевказаного, наукова проблема полягає у визначенні специфіки причин, характеристик, методології вимірювання наслідків бідності населення України, що є важливим для розробки адекватних сучасній соціально-економічній ситуації стратегій подолання бідності. Метою пропонованої статті є аналіз особливостей проблеми виміру рівня життя населення як соціально-економічного явища в умовах поділу сучасного суспільства в Україні та виявлення основних механізмів подолання бідності.

Процес якісних перетворень пострадянського суспільства та його складових, які зумовлені об'єктивними та суб'єктивними факторами, спричинив зміни у їх соціальній структурі. Зниження рівня життя численних груп населення, розширення прошарку бідних людей у ході

соціальних перетворень суспільства характерні для всіх країн з перехідною економікою [12, 135]. Поглиблення доходної поляризації - одна з характерних ознак періоду трансформації економічної системи в Україні. Процеси поляризованої доходної диференціації викликають соціальну напруженість на рівні масових настроїв та громадської думки, сприяють генерації та розвитку емоційного та раціонально-оціночного компонентів соціальної напруженості [2, 135].

Дослідження бідності, пов'язані з визначенням її специфіки у певній країні та плануванням ефективних способів її подолання, потребують передусім наявності конкретних критеріїв її виміру. При визначенні цих критеріїв виявляється, що бідність - надзвичайно складне соціально-економічне явище, що має багато характеристик та проявів, які не можна звести до певного універсального показника та застосування лише одного теоретичного конструкту [12, 136; 15]. Крім того, застосування різних методик вимірювання бідності доводить не тільки різницю в оцінках її поширення, а й створює різні демографічні профілі бідних домогосподарств.

Порівняльна характеристика рівня бідності, проведена Н. Харченко у 2001 р. за чотирма критеріями - споживчим і витратами, депривацією, суб'єктивною оцінкою, майновою забезпеченістю, показала, що найбільш жорстким є майновий критерій бідності (16,6 %), а найбільш «поблажливим» - суб'єктивний (62 %). За рівнем депривації у найбільш скрутному становищі перебували самотні пенсіонери, неповні родини і домогосподарства, де разом проживає три покоління, спостерігалася також залежність між віком членів домогосподарства і наявністю у них майна: чим молодші родини і чим більше вони мають дітей, тим менша їх майнова забезпеченість. Цікаво, що самотні пенсіонери, які за майновим критерієм виглядають благополучно, суб'єктивно оцінили своє матеріальне становище набагато гірше за інші родини (86,9 %) проти родин з дітьми (47,3 %), родин без дітей (64,4 %) та однаків (83,3 %).

Нині більшість дослідників тією чи іншою мірою поділяє такий підхід до бідності, що: «Індивіди, сім'ї, соціальні групи населення можна вважати бідними, якщо вони не мають ресурсів для участі у суспільному житті, підтримання стандартів споживання, умов життя та відпочинку, які є звичайними або принаймні широко прийнятними у суспільстві, в якому вони живуть. Їхні ресурси значно нижчі від тих, які має середній індивід або середня сім'я, внаслідок чого вони виключені зі звичайного стилю життя,

загальноприйнятих моделей поведінки і типів діяльності» [20, 4].

Вимірювання бідності, здійснене тією чи іншою методикою, може мати суттєві розбіжності в результатах дослідження, однак кожна з отриманих картин бідності може бути правильною і відповідати дійсності.

Що стосується методики вимірювання бідності, яку пропонує Світовий Банк, - то вона фіксує витрати населення. З точки зору доходів (або витрат), у світовій практиці використовуються методи абсолютного, відносного та суб'єктивного рівня бідності.

Концепція абсолютної бідності була розроблена у другій половині XIX ст. англійськими соціологами-реформаторами (Ч. Бут, С. Роунтрі). За точку відліку вони брали змогу індивіда задовольнити свої основні потреби в їжі, одязі та житлі. Абсолютна бідність, виходячи з визначення, - це такий рівень добробуту, який не забезпечує стандартних матеріальних та духовних потреб населення. Існує певний набір благ, що забезпечують першочергові фізіологічні потреби людини. Їх набір і вартісна оцінка визначають межу абсолютної бідності. Отже, бідність, за абсолютною концепцією, - це, по суті, неможливість одержувати доходи, необхідні для забезпечення мінімальних життєвих потреб [19]. Абсолютна бідність визначається через поняття кошика базових продуктів, запропонованого Бенджаміном Сібомом Роунтрі. Кожен, хто не міг дозволити собі придбати цей кошик продуктів, вважався бідним. Таким чином, як у попередніх, так і в сучасних дослідженнях і соціологічних практиках аналізу бідності абсолютна бідність визначається так: скільки людині потрібно грошей, щоб вона могла більш-менш нормально жити, не побоюючись смерті від голоду.

Концепція відносної бідності (наприклад, П. Таусенд, Т. Маршалл, А. Сен, Л. Рейнвотер) передбачає зарахування до бідних тих сімей, чиї доходи істотно нижчі за середній суспільний стандарт добробуту і не дозволяють досягти рівня життя, загальноприйнятого в даному суспільстві. Відносна бідність притаманна будь-якому суспільству. Вона визначається за майновим розшаруванням населення (наприклад, бідними вважається певна частина - від 10 % до 30 % - населення з найнижчими доходами). Найбільшу увагу її вивченню приділяють у розвинених країнах [23].

В Україні державні програми «Стратегія подолання бідності» та «Комплексна програма забезпечення реалізації стратегії подолання бідності» були започатковані у 2001 р. [1] і передбачали до 2010 р. у три етапи зменшити рівень крайньої бідності з 13 % до 3 %.

Для цілей емпіричного аналізу було розроблено показники, що визначають масштаби бідності: межа бідності, рівень бідності, сукупний дефіцит доходів бідного населення, середній дефіцит доходів бідного населення, глибина бідності.

Основою для зарахування населення до категорії бідних є вартісне визначення межі бідності. При цьому межа бідності, відповідно до «Стратегії подолання бідності», - це рівень доходу, нижче від якого є неможливим задоволення основних потреб. Межа бідності розраховується за фіксованою часткою середньодушового доходу (витрат) - 75 % медіанного рівня сукупних доходів (витрат) у розрахунку на умовного дорослого. Розрахунки здійснюються щокварталу на підставі даних вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України, що проводить-ся Держкомстатом України. Наведемо конкретний приклад розрахунку.

У 2000 р. в обстеженні взяли участь 9318 домогосподарств, дані про які було поширено на все населення країни. Для розрахунку межі бідності використовують медіанне значення сукупних доходів (витрат) на умовного дорослого. Медіанний рівень доходів (витрат) - це доходи (витрати) конкретної особи, яка займає середню позицію при ранжуванні (впорядкуванні показника доходів (витрат) від найменшого до найбільшого). Тобто в половини осіб доходи (витрати) будуть нижче медіани, а в половини - більше. Медіанний рівень сукупних витрат, визначений таким чином, у розрахунку на умовного дорослого у 2000 р. становив 208,4 грн. За прийнятим у країні відносним критерієм, межа бідності становила 75 % медіанного рівня сукупних доходів (витрат), або 156 грн: $208,4 \text{ грн} \times 75 : 100 = 156 \text{ грн}$.

На третьому етапі «Стратегії подолання бідності» (2005-2009 рр.) більшість запропонованих соціальних ініціатив реалізована: зокрема, збільшено розміри прожиткового мінімуму, мінімальну зарплату встановлено на рівні 515 грн, збільшено коефіцієнт страхового стажу і, відповідно, підвищено розміри трудових пенсій. Відповідно до збільшення розміру мінімальної заробітної плати зростають і зарплати бюджетників. Із запровадженням у повному розмірі з 1 жовтня Єдиної тарифної сітки оплати праці вони ще підвищаться, вже реалізовано виплати матеріальної допомоги сім'ям з дітьми на рівні 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідно до віку [18].

Окремої уваги заслуговує допомога при народженні першої та кожної наступної дитини, запроваджена у 2005 р. Держава вперше взяла на себе частину матеріального утримання ново-

народжених - майбутнього інтелектуального, культурного, наукового потенціалу нашої країни. Адже загальновідомо, що формування суто людських якостей відбувається на етапі раннього дитинства, у перші 2-3 роки життя. А якщо воно в цей період з якихось причин не відбулося, то не настане вже ніколи [17].

Підтвердив цей погляд і А. С. Макаренко, який на основі величезного педагогічного досвіду дійшов висновку: «Якою буде людина, головним чином залежить від того, якою ви її зробите до п'ятого року її життя» [10].

Як бачимо, дуже важливою є гарантія розвитку всіх граней особистості ще з раннього дитинства, що, звісно ж, викликає певні труднощі без належного матеріального забезпечення.

Водночас залишається багато питань, що потребують комплексного підходу та вирішення на державному рівні через співпрацю різних пілок та органів влади в тісному контакті законотворців із громадськістю, незалежними експертами, що якісно підвищить рівень та механізми реалізації законів: близько 50 % багатодітних родин живуть за межею бідності, вартість робочої сили також залишається однією з найнижчих у Європі [18].

Слід враховувати також і те, що значне збільшення виплат з державного бюджету, не забезпечених товарною пропозицією, спричинює інфляційні процеси у країні і не приводить до поліпшення рівня життя населення. У цьому контексті цілком логічним є передбачене Законом про Державний бюджет України на 2008 р. упорядкування надання пільг окремим категоріям громадян на житлово-комунальні послуги відповідно до середньомісячного сукупного доходу сім'ї, скасування депутатських пільг та інші заходи, які врівноважують витратну частину бюджету країни.

Доходи населення та їх розподіл у суспільстві визначають обсяги та структуру споживання, що впливає на розвиток виробництва, технологічні зміни, обсяги внутрішнього ринку та, в кінцевому рахунку, на конкурентоспроможність країни. В Україні значне зниження доходів населення та зростання цін у 1990-ті роки обумовили звуження потреб населення та деформування структури споживання. Протягом 1991-2005 рр. питома вага вартості харчування у структурі витрат збільшилася з 32,8 % до 61 %. Для порівняння слід відзначити, що у країнах ЄС ці витрати становлять невеликий відсоток: наприклад у Данії та Німеччині - 15 %, у Великій Британії - 12,7 % [3]. Існуючі структура та рівень споживання звужують можливості народжування інтелектуального та загальнокультурного розвитку людських ресурсів, що негативно

позначається на перспективах економічного розвитку та міжнародної конкурентоспроможності України.

Висновки презентованого звіту Світового Банку базуються на абсолютній межі бідності, еквівалентній 1813 грн на одну особу на рік у цінах 2003 р. Це відповідає близько 1,4 дол. США на одну особу на добу в цінах 2006 р. (за чинним обмінним курсом). Абсолютна межа бідності визначається мінімальним продуктовим кошиком, який гарантує споживання їжі, що містить 2508 калорій на добу. Цю межу бідності спільно розробили експерти Світового Банку та Інституту демографії України, і вона є порівнянною з мірками абсолютної бідності, використовуваними Світовим Банком в усьому світі. Мінімальний продуктовий кошик, який щороку встановлюється Урядом України, у 2006 р. становив 4393 грн на одну особу на рік.

При порівнянні наведених методів розрахунків бачимо, що використання багатовимірного підходу в дослідженнях бідності дозволить виявити різноманітні її прояви, що, відповідно, вдосконалисть засоби боротьби з нею, хоча спостерігається більша схильність до застосування абсолютної методики вимірювання бідності. Загальновизнана та широко використовується ООН, Всесвітнім Банком у багатьох країнах світу, ця методика свідчить, що найбільш доцільно використовувати як індикатор добробуту середньодушові споживчі витрати сімей, оскільки грошові доходи лише частково відбивають реальне споживання населення України. Продовольчий компонент межі бідності при цьому підході розраховується за вартістю мінімального споживчого кошика, а непродовольчий компонент - відповідно до фактичної структури витрат найменш забезпечених сімей (зокрема, 150 сімей, що мають загальні витрати, близькі до вартості споживчого кошика) [20, 13]. Такий підхід до визначення бідності означає, що люди, навіть маючи рівні доходи, можуть мати різні можливості для забезпечення базових потреб життя: так, мешканці малих міст, і особливо сіл, мають більш обмежений доступ до отримання якісної освіти, якісного медичного обслуговування, комунально-побутових послуг, ніж жителі великих міст [22, 5].

Аналізуючи дані чотирирічного дослідження, на нинішньому етапі розвитку в Україні за об'єктивними та суб'єктивними ознаками виділяють чотири групи населення [7]:

- бідні - приблизно 27 % населення, причому половина з них перебуває на межі злиднів;
- потенційно середньодоходні, або протосередні, - це половина населення України, доходи якого перевищують межу бідності, але є не-

достатніми для того, щоб зарахувати цю верству до середнього класу;

- середньодоходні - близько 20 % населення;
- заможні - 3 % населення.

Структура бідності має багатовимірний характер. Вона містить кілька простих структур: соціальну, демографічну, регіональну. Так, до соціальної структури бідності входять три групи: 1) традиційна група, що складається з багатодітних і неповних сімей, пенсіонерів, інвалідів і безробітних («старі бідні»); 2) нетрадиційна група, до складу якої входять працівники бюджетних установ, що мають двох або більше дітей та страждають від систематичних затримок заробітної плати («нові бідні»); 3) «наднетрадиційна» група людей - потерпілі від різного роду економічного шахрайства («новітні бідні») [15, 66-67].

В Україні має місце також регіональна диференціація бідності. Згідно з розрахунками за даними обстеження умов життя домогосподарств, здійснених Державним комітетом статистики України [9, 149], у 2002 р. до найбідніших належали не тільки Автономна Республіка Крим, Луганська й Одеська області, а й області Західної України з інтенсивною зовнішньою трудовою міграцією (Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Рівненська). На думку дослідників, особливу групу ризику становить населення монофункціональних міст через несприятливість соціально-економічної ситуації в них [21].

Демографічна структура бідності є сукупністю повновікових груп бідності. У цій структурі до бідних частіше належать люди старшого віку, ніж молоді. Зростання частки осіб пенсійного віку призводить до збільшення споживання суспільних ресурсів на соціальне забезпечення у старості. За умов обмеженості таких ресурсів поширюється бідність та поглиблюється соціальна нерівність за віком.

Загалом можна відзначити, що в основі диференціації населення України за характеристиками бідності лежать чинники, пов'язані із зайнятістю. Серед бідних в Україні велика питома вага бідних, що працюють.

Підвищення доходів населення сприяє становленню середнього класу, який є основою соціальної стабільності та підґрунтям громадянського суспільства. У більшості країн з розвинутою ринковою економікою він охоплює понад 60 % населення. Як основний платник податків, середній клас формує державний та місцеві бюджети, визначає споживчу поведінку населення та параметри і структуру внутрішнього ринку.

Середній клас у структурі розвинених суспільств являє собою сукупність соціальних прошарків, які посідають проміжне становище

між основними класами (вищим і нижчим) у системі соціальної стратифікації, і концентрує у собі найбільш кваліфіковану, дієздатну й активну частину основної (базової) частини суспільства. Більшість середніх прошарків у розвинених країнах сьогодні становлять не приватні власники, як раніше, а переважають соціальні категорії, економічною основою існування яких є особиста праця (або знання) й певні функції управління [14].

В Україні процес формування середнього класу, який би відповідав за майновим статусом та рівнем особистих доходів критеріям розвинених країн (визначений рівень доходів, володіння нерухомістю, наявність власної справи, висока освіта і кваліфікація, задоволеність своїм статусом, самоідентифікація), відбувається надто повільно.

У 2006 р. Україна приєдналася до міжнародної громадянської ініціативи боротьби з бідністю, яка відбувається 17 жовтня - у Міжнародний день боротьби з бідністю, запроваджений ООН. Ця акція передбачає різноманітні заходи на підтримку руху проти бідності, визначає ступінь пріоритетності та важливості подальшого успішного розвитку нації, є ознакою прийняття державою відповідальності за стан і перспективи розвитку людського потенціалу.

В українському контексті Глобальні цілі розвитку тисячоліття враховують особливості розвитку нашої країни і збігаються з сформульованими провідними політиками та науковцями кроків до зниження рівня бідності в Україні:

- подолання бідності;
- забезпечення якісної освіти впродовж життя;
- забезпечення сталого розвитку довкілля;
- поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності;
- обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів;
- забезпечення гендерної рівності.

Домогтися зазначених цілей Україна, як і інші 189 країн - членів ООН, зобов'язалася до 2015 р.

Тому в аспекті боротьби Української Держави з бідністю населення важлива і пріоритетна роль належить програмній діяльності з формування середнього класу. Серед найбільш важливих аспектів програми становлення і зміцнення середнього класу науковці називають [14, 6]:

- зниження податкового тягаря на середній клас. Враховуючи досвід найбільш розвинених країн, податки необхідно нараховувати не на дохід окремого працівника, а на сукупний дохід сім'ї, визначивши при цьому нижню межу добробуту;

- необхідність усебічної фінансово-кредитної, податкової, навчальної й інформаційної підтримки підприємницької діяльності, формування ідеалу підприємця, його солідарної відповідальності за суспільство, здатності займатися цілеспрямованою і систематичною роботою щодо реалізації соціальних державних і суспільних програм;
- важливість активного впливу на структуру середнього класу, нарощення у ній тієї його частини, яка пов'язана з інформаційними технологіями, характеризується високим інтелектуальним капіталом, лідерськими позиціями.

В аспекті дослідження новітньої соціальної диференціації, враховуючи специфічність рис бідності в нашій країні, таких як раптовість і всеохопний характер (за різними підрахунками, у 90-ті роки за межею бідності перебувало понад 70 % населення), що викликало нетипові явища бідності, не характерні для решти світового загалу, можна зробити висновок, що на нинішньому етапі подолання бідності необхідно запровадити комплексні підходи на державному рівні, які б охоплювали широкий спектр заходів:

1. Поряд з ефективною соціальною політикою створювати умови для переходу соціальних груп зі стану «бідних працюючих» у стан соціальних груп зі зростаючим добробутом, що унеможливить тенденції щодо поглиблення соціальної нерівності та маргіналізації частини населення. При цьому, окрім загальноприйнятих факторів диференціації населення України за характеристиками бідності (рівень доходу, влада), значну роль мають відіграти такі фактори, як стимулювання зайнятості, загальнодержавні програми доступного житла, обов'язкового медичного страхування, система кредитування вищої освіти.

2. Для унеможливлення обмеженості соціального забезпечення у старості пропонується розробити сукупність заохочувальних податкових заходів щодо зменшення податкового тиску та запровадження умов для виходу економіки з тіні, що сприятиме формуванню ефективної конкурентноспроможної промисловості, збільшить сукупний суспільний продукт і, як наслідок, приведе до підвищення рівня життя зазначеної групи населення.

3. Запровадження єдиних стандартів рівня життя населення в усіх регіонах країни з урахуванням галузевої специфіки за рахунок максимально ефективного використання потенціалу регіонів та забезпечення дотримання визначених державою соціальних гарантій для кожного громадянина незалежно від місця його проживання.

1. «Комплексна програма забезпечення реалізації стратегії подолання бідності», затверджена постановою КМУ від 21.12.2001 р. № 1712, та «Стратегія подолання бідності», затверджена Указом Президента України від 15.08.2001 р. № 637/2001.
2. Бабак О. В. Диференціація доходів: становище «полярних» доходних груп // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного українського суспільства: 36. наук. праць. - Х.: Видавничий центр Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна, 2000. - С. 135-138.
3. Бідність в Україні: оновлений звіт (звіт № 39887-UA від 20 червня 2007 р.) // Департамент людського розвитку в Україні, Білорусі та Молдові, регіон Європи та Середньої Азії. - <http://www.politexpert.in.ua/news.php?readmore=223>
4. Виступ Президента України на Всеукраїнському з'їзді будівельників, м. Київ.
5. Виступ Президента України на Всеукраїнському форумі інтелігенції, м. Київ, 27.03.2008.
6. Гакаленко Т. М. Трансформаційні процеси як фактор низького рівня добробуту населення України // Наукові записки НаУКМА. - 2005. - Т. 44. - С. 26-31. - www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV44_2005_economy/06_gakalenko_tm.pdf
7. Лібанова Е. М. Подолання бідності: погляд науковця. - http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=3771109
8. Лібанова Е. М. Телепередача «Я так думаю» на каналі «1+1» від 13.03.2008 р.
9. Людський розвиток в Україні: 2003 рік. Щорічна науково-аналітична доповідь / Е. М. Лібанова, Н. С. Власенко, Г. В. Герасименко та ін. - К.: Академпрес, 2004. - 289 с.
10. Макаренко А. С. Книга для родителей. - М.: ГИХЛ. - Ч. 1, 1937.
11. Маркс К. Капитал: критика политической экономии. - Т. 1, Кн. 1: Процесс производства капитала. - М.: Прогресс, 1985. - 354 с.
12. Синицина И. Бедность и пути ее преодоления в странах СНГ // ЭКОВЕСТ. - 2006. - № 5 (1). - С. 135-170.
13. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. - М., 1962.
14. Сурмин Ю. П. Средний класс как проблема постсоветского общества // Гуманитарный журнал. - 2002. - № 1 (13). - С. 90-96.
15. Сурмин Ю. П. Очерк теории бедности // Грани. - 1999. - № 6. - С. 60-69.
16. Спенсер Г. Социальная статика. Изложение социальных законов, обуславливающих счастье человечества. - СПб., 1906.
17. Спок Б. Ребенок и уход за ним. - К.: Наук. думка, 1991.
18. Фінансово-економічний форум «Бюджетна політика 2008–2009 років та середньострокова перспектива розвитку України». - Київ, 20 березня 2008 р.
19. Фляшикова А. Бідність і багатство в наукових теоріях і сучасних дослідженнях // Український центр політичного менеджменту. - <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=29&c=446>
20. Харченко Н. М. Методика вимірювання та досвід аналізу бідності в сучасній Україні: Автореф. дис. ... канд. соціол. наук.: 22.00.02. - К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2001. - 19 с.
21. Хома О. У. Бідність в Україні: оцінки, наслідки, специфіка характеристик в монофункціональних містах // Матеріали III міжнародної конференції «Розвиток демократії та демократична освіта в Україні», 2005. - http://www.edportal.org.ua/index.php?option=com_jombib&task=showbib&id=266
22. Черненко Л. М. Проблеми бідності в Україні: методи визначення та напрями подолання: Автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.09.01 / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. - К., 2000. - 19 с.
23. Чернина Н. В. Бедность как феномен российского общества // Социол. исслед. - 1994. - № 3. - С. 56-59.

V Evdokymova

FEATURES OF PROBLEM OF MEASURING AND OVERCOMING POVERTY IN UKRAINE

The article is devoted to the features of measuring and overcoming poverty as the socio-economic phenomenon in the conditions of origin of democratic society. In research the national and international lines of its estimation are pointed in Ukraine. Necessity of realization of complex socio-economic measures, directed on forming of middle class as a basic and powerful mechanism of aligning profitable differentiation of population and providing of social stability the state is grounded.